

İTALYAN BELGELERİNE GÖRE SARUHAN SANCAĞI'NDA YUNAN İŞGALİ

Mevlüt Çelebi*

Özet

İzmir'in de içerisinde yer aldığı Batı Anadolu bölgesinin geleceğine dair tartışmalar, daha I. Dünya Savaşı devam ederken başladı. Bölgeye hakim olmak isteyen iki ülke İtalya ve Yunanistan arasındaki rekabet, savaştan sonra toplanan Paris Barış Konferansı'nda da devam etti. İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ve Fransa'nın desteğini elde eden Yunanistan, avantajlı konuma geçti. Anadolu topraklarında, 15 Mayıs 1919'da İzmir ile başlayan Yunan işgali kısa bir sürede genişledi. Merkezi Manisa olan Saruhan sancağı da Yunan birlikleri tarafından işgal edildi. Batı Anadolu'nun diğer yerlerinde olduğu gibi burada da Yunanlılar sert ve acımasız bir işgal siyaseti izlediler. Halka zulmettiler, öldürdüler, yağmaladılar ve sürgün ettiler. İtalyanlar, "rakip" olarak gördükleri Yunanlıların Anadolu'daki işgallerini yakından takip ettiler. İzmir'deki asker ve sivil İtalyan makamları Roma'ya gönderdikleri yazılarla Yunan işgali hakkında önemli bilgiler verdiler. Bu raporların özelliği, İtalyan yetkililerin bizzat gözlemlerine veya kendi kaynaklarına dayanmasıdır. Türk kaynaklarındaki pek çok olay, İtalyan yetkililerin raporlarıyla desteklenmektedir. Bu raporlar, İtalya Dışişleri Bakanlığı Diploması Tarihi Arşivi'nde ve Ordu Arşivi'nde bulunmaktadır. Bu yazıda, Manisa ve çevresindeki Yunan işgalini İtalyan belgelerinden faydalanarak inceleyeceğiz.

Anahtar Kelimeler: *Milli Mücadele, Manisa, Saruhan Sancağı, Yunan İşgali, Yunan Mezalimi.*

Abstract

According to the Italian Documents Greek Occupation in Saruhan Sanjak

Also Izmir included in the discussion on the future of Western Anatolia, began while continuing World War I. Italy and Greece wanted to dominate the region. After the war, the competition between the two countries continued in the Paris Peace Conference. In the Paris Peace Conference, Britain, the United States and France have supported Greece and they let Greek troop's invasion of Izmir. In Anatolia, starting with the Greek occupation of Izmir on 15 May 1919 expands in a short time. Manisa was occupied by Greek troops. Greeks followed hard and brutal occupation policy in Manisa. They persecution ring invaders, killed, plundered and they exiled. Italians, Greeks "competitors" have closely followed the occupation of Anatolia to perceive as. Military and civilians authorities in Izmir sent to Rome many reports on Greek occupation in the region. Feature of this report is to personally observations of the Italian authorities or rely on their own resources. Reports sent by the Italian authorities, many incidents in Turkish sources have confirmed. These reports are kept at the Italian Foreign Ministry

---

* Prof. Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Bornova-İZMİR:

Diplomatic History Archives and the Military Archive. In this article, we will examine the Greek occupation in Manisa and around according to the Italian documents.

Keywords: *Turkish war of independence, Greek occupation, Manisa, Anatolia, Greek massacre in Anatolia.*

Giriş

Birinci Dünya Savaşı sonunda toplanan Paris Barış Konferansı'nda İngiltere, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri; müttefikleri İtalya'nın karşı çıkmasına rağmen Yunanistan'ın İzmir'e asker çıkarmasına izin vermişlerdir. Her ne kadar bu ülkeler 6 Mayıs 1919'da işgale; güvenliği sağlamak ve İzmir'le sınırlı olmak şartıyla izin vermişlerse de, Yunanlıların bu izne öyle bakmadıkları kısa bir süre sonra ortaya çıkmıştır. 15 Mayıs 1919 Perşembe günü İzmir'e çıkan Yunan askerlerinin üç koldan Anadolu içlerine doğru ilerlemesi işgalin İzmir'le sınırlı kalmayacağını göstermiştir.

İngiltere, Fransa ve Amerika, Yunan birliklerine İzmir'i işgal izni verirken, İtalya, burası Birinci Dünya Savaşı'nda imzalanan gizli antlaşmalarla kendisine vaat edildiği için karşı çıkmıştı. Müttefiklerinin kararına karşı koyamayan İtalya, Türklere, özellikle işgalleri altındaki bölgede her türlü yardımı yaptığı gibi, Yunanlıların da her hareketini yakından takip etmiştir. Bu durum Saruhan sancağı için de geçerli olmuştur. İtalyanlar, Manisa ve çevresiyle özel bir ilgileri olmamasına rağmen; Yunanlılar tarafından işgal edilen diğer bölgelerde olduğu gibi buradaki hareketleri de yakından izlemişlerdir. Manisa ve çevresindeki işgaller hakkında İzmir ve Söke'deki İtalyan askeri ve sivil yetkilileri tarafından Roma'ya pek çok telgraf gönderilmiştir. Ayrıca; Yunan işgalleri hakkında gönderilen genel rapor ve bültenlerde de çeşitli bilgiler bulmak mümkündür. Bu yazımızda İtalya Dışişleri Bakanlığı Arşivi (Archivio Storico Diplomatico Ministero degli Affari Esteri) ve Ordu Arşivi'nde (Ufficio Storico dello Stato Maggiore dell'Esercito) rastladığımız belgelerden yararlandık. Fakat bizim faydalandığımız belgeler Saruhan sancağındaki Yunan işgaline ait belgelerin tamamı değildir. Yine de; bizim kullandığımız belgeler, buradaki Yunan işgalini yabancı bir ülkenin bakış açısıyla ortaya koymamıza yardımcı olacaktır.

I- İşgaller

İzmir'den başlayarak kuzey istikametine doğru ilerleyen Yunan kuvvetlerinin kısa bir süre sonra Manisa'ya ulaşması kaçınılmazdı. İzmir'deki İtalyan makamları Yunan birliklerinin İzmir'den güneye ve kuzeye doğru ilerlemelerini, İzmir'in işgalinin yakın bölgelerde meydana getirdiği etkiyi takip ettiler. İzmir limanındaki savaş gemisi Duilio'dan Deniz Kuvvetleri

Bakanlığı'na 18 Mayıs 1919 tarihinde gönderilen telgrafta, Manisa, Soma ve Alaşehir'de Türklerin çeteler kurdukları,¹ bildirildi.

Manisa'nın 25 Mayıs 1919 günü işgaline dair ilk telgraf 26 Mayıs 1919 günü İzmir'den Duilio isimli savaş gemisinin Komutanı Albay Alessandro Ciano tarafından Rodos'a gönderilmiştir. Albay Ciano'nun "Manisa'nın bir piyade bölüğü ve makineli tüfek birliğinden oluşan bir Yunan birliği tarafından zor kullanılarak işgal edildiğini"² bildiren telgrafi ilgili diğer makamlara da iletilmiştir. Rodos'tan aynı gün Roma'ya iletilen bu bilgi derhal, o anda Paris'te barış konferansında bulunan Dışişleri Bakanı Sidney Sonnino'ya ulaştırılmıştır. Bakanın sekreteri Chiappori Biancheri 26 Mayıs 1919'da Sonnino'ya ilettiği telgrafta; "Yunan birliklerinin Manisa'yı işgal ettiklerini ve pek çok Türkün, şehri terk ederek direnişe geçmek için iç bölgelere kaçtıklarını"³ bildirmiştir.

İzmir limanında demirli bulunan Duilio'dan Yüzbaşı Carlo Grenet, 1 Haziran'da Deniz Kuvvetleri Komutanlığına gönderdiği aşağıdaki telgrafla Manisa'nın işgalini ve işgal sonrası gelişmeleri şöyle anlatmıştır:

"Yunan işgalinden önce istasyon, Fransız birliği tarafından işgal edilmiş olduğundan, işgal günü Yunan kuvvetlerinin, kendi sahalarına geçmesine engel oldular. Henüz kamu binalarında Yunan bayrakları dalgalanmıyor ve düzeni sağlamak için Türk ve Yunan inzibatları birlikte çalışıyorlar. Şehirdeki Türkler tamamen soğukkanlı ve işgali önemsemez görünüyorlar. Yunan yetkililer de Türkleri kendi yanlarına çekmek için mümkün olan her çabayı gösteriyorlar. Afyon-Bandırma demiryolu boyunca ilerleyen Yunan askerleri 28 Mayıs günü beklenmedik bir anda Kasaba (Turgutlu) ve Akhisar'a ulaştılar. Askeri ve toprak bakımından, Aydın vilayetindeki Yunan işgalinin sınırının Soma-Bandırma ve Afyon istikametine doğru olan bölge olduğu söyleniyor. İç bölgelerde Türk çeteleri, Makedonya usulü direniş ve gerilla faaliyeti yürütmektedirler. Rumlar ve Yunanlılar yağmalamayı, şimdiye kadar hiçbir engellemeyle karşılaşmadan yaptılar ve Rum çete başları ellerini kollarını sallayarak Manisa'dan geçip gittiler. Yunanlılar, işgalleriyle sükûneti bozmaktan ötürü şaşkın görünüyorlar ve bilhassa Büyük Devletlerin 'ihvan' elbisesini giyme imtiyazını kötü kullanmaktan korkuyorlar. 28 Mayıs günü Manisa'daki Rum kilisesinde bir araya gelen Yunan birliğinin komutanı ve metropolit, İtalya'nın Anadolu'da hiçbir imtiyaz elde edemeyeceğini ilan ettiler. Yunanlılar, Venizelos politikası sayesinde Kıbrıs, 12 Ada ve İstanbul'u da ele geçirebileceklerini sanıyorlar. Manisa'da İngiliz ve Fransız temsilcileri bulunur

¹ ASDMAE-AP, 1919-1930, Turchia, Busta (B), 1644-7738.

² USSME, E3-7/3. 28 Mayıs 1919 tarihli başka bir belgeye göre de Manisa, 34. Piyade Bölüğü ve 381. Makineli tüfek birliği tarafından işgal edildi.

³ ASDMAE-AP., 1919-1930, Turchia, B. 1644-7738.

ve Bulgar ve Belçika bayrakları dahi dalgalanırken, İtalya'nın bir temsilcisinin bulunmaması bir eksiklikler. İtalyan bayrağı da sadece Katolik kilisesinin tepesinde dalgalanıyor. Bir yabancı işgali konusunda yapılacak halk oylamasında Türklerin büyük çoğunluğunun İtalya'yı tercih edeceği muhakkak olduğu halde İngilizler, hâlâ güçlü bir şekilde Yunanlılar lehindeki propaganda çalışmalarına devam etmektedirler.”⁴

II- İşgal Dönemi

Elimizde bulunan İtalyan arşiv belgelerinin tasnifi söz konusu olursa; Yunan işgalinin mezalim boyutuna ışık tuttuğu gibi, Türklerle Yunanlılar arasındaki savaş hakkında da bilgi verdikleri görülmektedir. Bu yazılarda; Yunanlıların işgal ettikleri Manisa ve Saruhan sancağının diğer yerlerinde yaptıkları mezalimden ve Türklerin direnişe geçmek için kurdukları teşkilatlar hakkında bilgi verilmiştir.

a. Yunan Mezalimi

İşgal döneminde gönderilen yazıların pek çoğunda, Yunan işgaliyle özdeşleşen katliam haberlerine rastlamak mümkündür. 28 Haziran 1919 günü Rodos'taki Doğu Akdeniz İtalyan Seferi Kuvvetler Komutanı General Giuseppe Battistoni'den Başkomutanlığa gönderilen telgrafta şunlar yazılmıştır: “Yunanlıların, Ahmetli'de 45 Türkü öldürdükleri ve Manisa'da bütün Türklerin evlerini arayarak yağma ettikleri haber alınmaktadır.”⁵

Menemen-Ayvalık hattında ilerleyen Yunan birliklerine karşı 172. Alay komutanı Yarbay Ali Bey (Çetinkaya), halkı da silahlandırarak 29 Mayıs 1919'da Ayvalık'ı işgal eden Yunanlılara karşı direnişe geçti. Burada başlayan direnişe rağmen ilerleyişine devam eden Yunan kıtaları, 12 Haziran 1919 günü Bergama'yı da işgal ettiler. İlk etaptaki işgale rağmen Bergama'da tutunamayan Yunan birlikleri Menemen'e doğru çekilirken, 16-17 Haziran 1919 gecesi Menemen'de, aralarında Kaymakam Kemal Bey'in de bulunduğu pek çok Türkü katlettiler. Sivil halka yapılan bu katliama sessiz kalamayan İtilaf Devletleri, temsilcilerini bölgeye göndererek yerinde inceleme yaptırıldılar. Anadolu'daki Yunan askeri varlığına en başından beri karşı çıkan İtalya da Menemen ve Manisa'ya gönderdiği temsilcileri aracılığıyla araştırma yaptırdı.

Menemen'de Yunanlıların yaptığı katliamı yerinde görmek üzere gönderilen Tabip Teğmen Enea Brunetti ve Asteğmen Mario Pasetti,

⁴ ASDMAE-AP., 1919-1930, Turchia, B., 1644-7738. İzmir'den Deniz Kuvvetleri Komutanlığına 5 Haziran 1919'da gönderilen telgrafta Yunanlıların İzmir sancağının Kuzey doğusunda yer alan Kasaba'yı işgal ettikleri bildirildi.

⁵ USSME, E3-4/3.

incelemeleri hakkında İtalya Başkomutanlığına bir rapor gönderdiler. Bu inceleme gezisinde Manisa'ya da giden İtalyan subayları, raporlarında Manisa hakkında şunları yazdılar:

“29 Haziran 1919 sabahı trenle İzmir'den hareket ettik ve Menemen istasyonunda İtalyan kökenli baba oğul Berzaccola'lardan oradaki durum hakkında bilgi aldık. Berzaccola, Emiralem'den geçerek Manisa'ya giren son Yunan birliklerinin Türklerin evlerini yağmalayarak, pek çok kadına ve iki kıza tecavüz ettiklerini söyledi. Manisa'da istasyonda bizi bekleyen Peder Spedito'dan, şehrin önde gelen ailelerden olan Kara Osman ailesi hakkındaki sorumuza, adı geçen ailenin Yunan işgalinden on gün kadar önce İstanbul'a kaçtıkları cevabını aldık.

Bize eşlik eden Fransız Asteğmen Del Boss ile birlikte makamına gittiğimiz Manisa mutasarrıfını yerinde bulamayınca, evine gittik. Ziyaretimizden oldukça memnun görünen mutasarrıf, Yunanlıların işgal günü ve sonrasında neler yaptıklarını öğrenmek için müracaat edilecek en iyi kişinin müftü olduğunu söyledi. Öğleden sonra beraberlerimizde Peder Spedito olduğu halde makamına gittiğimiz şehirdeki Fransız resmi temsilcisi; Menemen istasyonuna zorla giren Yunan subay ve askerlerinin kendi gözleri önünde, İzmir veya Turgutlu'ya gidecek trenlerdeki Türkleri şiddet kullanarak tutukladıklarına şahit olduğunu söyledi. Ziyaretine gittiğimiz Rum Metropoliti, şehirde âsaiyişin hüküm sürdüğünü fakat köylerde haydutların Müslüman ve Rum çiftçileri öldürdüklerini ve soyduklarını iddia etti. Daha sonra görüştüğümüz müftü; bize ilimizden dolayı teşekkür etti. Müftü, işgal günü Yunanlıların halka işkence yaptıklarını ve işgalden sonra aradıkları evlerden zengin ve namuslu sekiz Müslümanı zorla evlerinden çıkardıklarını, başlarına ne geldiğinin bilinmediğini ve bu kişilerden ikisinin cesedinin önceki gün şehir dışında bulunduğunu anlattı. Bulunan iki cesetten biri seksen yaşlarındaki un ticareti yapan Mahmut'un, diğeri de, Manisa tüccarlarından Hafız Ahmet'indi. Müftüden, sözü edilen cesetleri birlikte görmeyi ve fotoğraflarını çekmeyi rica ettik; müftünün memnuniyetle kabul etmesi üzerine beraberce hükümet konağının yanındaki camiye gittik. Orada feryat çığlıkları atan bir toplulukla karşılaştık ve caminin ilgili bölümüne girdiğimizde beş veya altı gün önce öldükleri için çürümeye yüz tutmuş, üzerleri kefen örtülmüş iki erkek cesedi gördük. Camide bulunduğumuz çok kısa süre zarfında yanımıza yaklaşan gözleri yaşlı pek çok Türk, tercüman aracılığıyla; hayatlarının ciddi bir şekilde tehlikede olduğu için şehir dışına çıkmaya cesaret edemediklerini ve işlerinin kötüye gittiğini söylediler.”⁶

⁶ ASDMAE-CP, Posizione.16, Turchia, B.57-54. Teğmen Brunetti ve Asteğmen Pasetti'nin raporlarında söz ettikleri Mahmut Efendi'nin öldürülmesi bir Türk kaynağında şöyle

Teğmen Brunetti ve Asteğmen Pasetti, tarafsız bir ülkenin temsilcileri olarak olay yerlerinde yaptıkları incelemelerde dikkat çekici tespitlerde bulunmuşlardır. Raporlarına da kaydettikleri bu olayların bir kısmı Türk kaynaklarında dile getirilmiştir. Ancak, aynı olaylara Türk kaynaklarının yanı sıra İtalyan belgelerinde de rastlanıyor olması, olayın ciddiyetinin, doğruluğunun ve vahametinin, yabancı bir kaynak tarafından teyit edilmesi anlamını taşımaktadır. Bu raporda da görüldüğü gibi ve Anadolu'daki Yunan mezalimi hakkındaki çalışmamızda da pek çok örneğini verdiğimiz belgeler⁷ İtalyanların işlerini sorumluluk duygusu ve ciddiyetle yaptıklarını göstermektedir. Teğmen Brunetti ve Asteğmen Pasetti, Manisa'da sadece Müftü Âlim Efendi ile görüşmekle yetinmemiş, Hıristiyan din adamları ve kentteki Fransız askeri temsilciyle de görüşerek çok yönlü bilgi almışlardır.

Dünyanın neresinde olursa olsun, işgal dönemlerinde, kaçınılmaz olarak ölüm, yaralanma, acı, gözyaşı, gasp gibi manevi ve maddi kayıplar yaşanır. İşgallerin acısını en çok da sivil halk yaşar. Bu, Anadolu'daki Yunan işgali bakımından da aynen geçerli olmuştur. İtalyan makamlarının Yunan işgali hakkında Roma ve diğer ilgili makamlara gönderdikleri yazıların çoğunluğu, Yunan birliklerinin ve onlarla iş birliği yapan yerli Rum ve Ermenilerin Türklere yaptıkları maddi ve manevi kötülükler hakkındadır. Bu raporlarda hayatlarını kaybeden çocuklardan da⁸ söz ediliyor, şiddet, gasp, ölüm gibi, aşağıda örnekleyeceğimiz diğer olaylardan da.

İzmir İtalyan Temsilcisi'nden İstanbul Yüksek Komiserine gönderilen 2 Ocak 1920 tarihli yazıda 25 Aralık 1919 günü, ikisi Müslüman Hasan ve Nusred ve birisi Rum, Yanko, Manisa'dan İzmir'e mezbahaya hayvan getirirken Bornova'ya geldiklerinde, yollarını kesen askeri üniformalı bir Rum tarafından, hayvanlarının ellerinden alındığı yazılıyor. Aynı yazıya göre, iki Müslüman

---

anlatılmıştır: *“Tesehya göçmenlerinden seksen yaşlarında Mahmut Efendi, Yunanlılar tarafından evinden alındıktan sonra Kırtık deresinde göğsünden süngülenmiş bir vaziyette bulundu. Cenazenin muayenesinde burnunun ve kulaklarının kesildiği, gözünün süngü ile oyulduğu, karnının derisinin yüzüldüğü ve bütün bu işkencelerin kendisine, öldürülmeden önce yapıldığı anlaşıldı.”* Köklü 1998, s.53. Mahmut Efendi'nin öldürülmesi hususunda kızı Atiye Fatma Hanım'ın anlattığına göre, 1919 Yılı Haziran ayının son günlerinde babası, Yunan işgal kumandanlığına götürüleceği söylenerek evden alınır. Mahmut Bey'in cesedi, altı gün sonra, Yunan işgal kumandanlığının bulunduğu Mevlevihane'de, “bir koyun gibi boğazlanıp gözleri çıkartılmış, kulakları kesilmiş ve kokmuş bir halde bulunur.” Bilgi 2008, s.127.

⁷ Çelebi 2010.

⁸ İzmir'de Osmanlı Jandarma Teşkilatı Bölge Müfettişi Binbaşı Arturo Carossini tarafından hazırlanıp İzmir İtalyan Temsilciliğine 14 Eylül 1919'da gönderilen Bültene göre 12 Eylül'de Manisa'da Yunan kışlasının yakınında bir kaç Ermeni çocuğun oynadıkları serseri bir bomba ellerinde patlamıştır. USSME., E3-8/4.

hançerlenerek öldürülürken, serbest bırakılan Yanko, Karşıyaka'ya varınca olanları anlattığı halde olayla ilgili hiç bir soruşturma açılmıyor.⁹

Manisa'daki Yunan mezalimi hakkındaki İtalyan belgeleri sonraki dönemde de devam etmiştir. 23 Mart 1920 tarihinde İzmir İtalyan Temsilciliği'nden İstanbul Yüksek Komiserliği'ne gönderilen yazıya göre Yunanlılar tarafından işgal edilen Manisa'nın kuzeyindeki Tatar köyünde üç kişi öldürülmüştür. Bununla yetinmeyen Yunan birlikleri, tutukladıkları 20 kadar Türkü Manisa hapisanesine atmışlardır. Bundan kısa bir süre sonra, 17 Nisan 1920'de yine İzmir İtalyan Temsilcisi Mario Indelli'den İstanbul Yüksek Komiseri'ne gönderilen yazıya göre Manisa'da Türkler zor şartlar altında yaşamaya devam ediyordu. Manisa'da Yunan askeri ve yerli Rumlar, gece yarısından sonra şehrin ikamet edilen yerlerine doğru ateş açmışlar; bunlardan bir mavzer mermisi, Osmanlı Jandarma Taburunun komutanlık binasının camını kırmıştır.¹⁰

Yunan işgali altındaki diğer bölgelerde olduğu gibi Manisa'da da halk, şikâyetlerini, Avrupa kamuoyuna duyurması için İtalyan makamlarına bildirmişlerdir. Buna bir örnek; Manisa'dan, 15 Şubat 1921 günü Manisa Hakimi İsmail Hakkı, Müftü Ahmet Abdülhamid, Ulu Cami Bekçisi Ahmet Celalettin ve Belediye Başkanı Ali imzasıyla İzmir İtalyan Temsilcisine gönderilen aşağıdaki mektuptur:

“Aşağıda imzaları bulunan Manisa'nın Müslüman halkının temsilcileri, zât-ı âlilerine saygılarını sunar ve son zamanlarda burada meydana gelen üç olaya dikkatinizi çekerler:

1- Her akşam saat dokuzdan sonra Rumlar, şehir merkezinde bulunan yirmi numaralı yerden, kapıları ve bariyerleri zorlayarak koyun sürülerini Türk mezarlığına sokmakta ve sabaha kadar olatmaktadırlar. Ayrıca geçmişten günümüze kadar gelmiş ve geleceğe aktarılacak olan mezarları ve taşlarını mahvettiler. Câniler, Yunanlı yetkililerin hoşgörüsünden cesaret alarak, bu ayın onunda, Fatih Sultan Mehmet'in bir oğlunun defnedilmiş olduğu Vali Konağı'nın yanındaki Türbe Câmi'ne de girdiler. Müslümanlar, belediye zabıtasına müracaat ederek, hayvan sürülerinin mezarlıktan kovulmasına yardımcı oldular.

2- Yukarıda anlattığımız olaylardan iki gün sonra, ayın on ikisinde, meşhur Selçuklu şehâdelerinden İshak Çelebi tarafından yaptırılan Ulu Câmi bünyesinde bulunan bir türbe soyulmuş ve mukaddesata tecavüz edilmiştir. Sabah sekize doğru, şehirli ve köylü Rumlardan oluşan bir topluluk câminin kapısını kırarak içeriye girmişlerdir. Câminin mefruşatı ve diğer eşyaları yere

⁹ ASDMAE-CP., Pos.16, Turchia, B.57-54.

¹⁰ ASDMAE-AP., 1919-1930, Turchia, B., 1651-7753; 1654-7761.

atılmış ve Kur'an'ın sayfaları yırtılarak ayaklar altında çiğnenmiştir. Mihrabından da bir parça sökülmiş ve duvarlara Rumca yazılar yazılmıştır. Bu topluluktan bir grup minareye çıkarak şapka ve mendillerini sallamışlardır. Bunlar; naralar atarak diğer Rumların da orada toplamaları için çağrıda bulunurken, bazıları da kilisenin çanını ahenkli ve tempolu bir şekilde çalmışlardır. Bu gibi hakaretler bir saatten fazla, yâni müftünün görüşme talebiyle olay yerine gidişine kadar devam etmiştir. Kur'an'ın ayaklar altına atılan sayfaları müftü tarafından toplanmış ve resmî bir tahkikat başlatılmıştır.

3- Bir gün aradan sonra, 13 Şubat pazar günü, şehrin kuzey bölgesindeki çeşitli yerlerden silah sesleri duyulmuştur. Halkın bunun sebebinin öğrenmek için ısrar etmesi etkisini göstermiştir. Ertesi gün, Türk ordusuna ait eski bir mühimmat deposundan malzeme kaçırmaya teşebbüs eden Türklerin üzerine Yunan kuvvetlerinin ateş açmak zorunda kaldığı açıklanmıştır. Bu açıklama, ordusuz ve hiç bir savunma vâsıtası olmayan halka inandırıcı gelmemiştir. Mermilerin önemli bir kısmının Türk mahallesinin üzerinden geçtiği müşahede edilmiştir.”¹¹

Aynı günlerde, 13 Şubat 1921'de, Kasaba'dan (Turgutlu) İzmir İtalyan Temsilcisine “Müslüman halk adına Mehmet Hayri” imzalı aşağıdaki mektup gönderilmiştir:

“Kasaba ve civarının Müslüman halkı Yunan işgalinden çok ıstırap çekmiştir. Kasabamızda bulunan Yunan birliklerinin geçen sene yaptığı dehşet, anlatılamaz boyuttadır. Müftü ve kasabanın ileri gelenlerinin büyük kısmı dövüldüler. Âsayişin sağlanması orduya emanet edildiğinde bütün Müslüman halk, sanki silah ve mühimmatmış gibi askerî kışlada tutuldular. Yunan askerlerinin ve Rumların, haysiyetimize dokunan hakaretlerine mâruz kaldık. Meselâ; kasabanın ileri gelen 40 kişisi, 15 günden daha fazla süreyle hayvanlar gibi penceresiz ve her şeyden mahrum bir hapisaneyeye tıkdılar. Esirlerin

¹¹ ASDMAE-AP., 1919-1930, Turchia, B., 1665-7783; Çelebi 1998, s.10-11. Mektubun ikinci maddesinde dile getirilen camiye saldırma olayı, iki Türk kaynağından H.Nusret Köklü'nün kitabında 1919 olayı olarak, Teoman Ergül'ün kitabında ise tarih verilmeden şu şekilde yer almıştır: “Müftü, medresede ders okuturken, Şeyh Emin Efendi kapıyı vurmada ağlayarak içeri girer ve ‘yüzlerce Rum baskın yaparak Ulu Câmî'yi kilise yapmaya teşebbüs ettiler’ diye haber verir. Müftü dersi bırakır ve 50 öğrenciyle câmîye gider. Gerçekten de, metropolit vekili olan papaz Muradiye, Horozköy, Mütevelli ve Papazlı köyleri papazlarıyla birlikte câmîye gelmişler; anlaşılması imkânsız bir şekilde câminin iç duvarlarına ve mihrabına istavroz işaretleri yapmışlar ve Kur'an'ın yapraklarını yere atmışlardır. Müftü, Rum din adamlarına hitaben, ‘sizi buraya kim gönderdi?’ diye sorunca, ‘metropolit vekili’ cevabını almıştır. Abdülhamid Efendi bunun üzerine, ‘sen selefinin ruhunu, daha toprağı kurumadan tazib ettin. O, işgalden ölümüne kadar böyle şeylere teşebbüs etmedi. Sen koca sakalınla ve ruhani kıyafetinle İslam dinine karşı bu hareketi nasıl reva gördün?’ diye çıkışınca, metropolit vekili avanesini alarak câmîyi terk edip gitmiştir.” Köklü 1998, s.65-66; Ergül 1991, s.200.

aileleri, kendilerine ait olan döşekleri, nefes alamayacak kadar kötü olan yere sermeleri için izin almaya çalıştılar. Bütün bunlar, Mustafa Kemal'in propagandasının yapıldığını ileri süren şüpheli bir iddiaya dayanıyordu. Daha sonra Yunanlılarla birlikte yaptığımız resmî bir tahkikat ile en küçük bir propagandanın yapılmadığını ispat ettik. Bu da, Yunanlıların her suçlaması gibi uydurma bir iddiaydı. Sonunda Yunanlı komutan, suçlamaların sahte olduğunun açığa çıkarılmasına razı olamayacağını açıklamak zorunda kaldı. Bütün bu yapılanların ve suçlamaların, Müslümanları korkutarak bir belgenin imzalatılmak istenmesiyle ilgili olduğu gerçeği beş altı gün sonra ortaya çıktı. Türkler, yüzlerce yıl şeref ve cesaretleriyle yaşadılar. Pek çok seneden beri hiç bir şikâyetle bulunmadan savaşın dehşetiyle ıstırap çeken Türkler, işte şimdi de Yunanlılarla Mustafa Kemal arasındaki savaş yüzünden acı çekiyorlar.

6 Şubat 1921'de Yunan birliğinin komutanı, pek çok subay ve jandarmayla köy muhtarlarını, mutasarrıfı ve belediye başkanını, kasabamızın ileri gelenleriyle birlikte, Müslüman halkın Yunanlılardan memnun olduğunu bildiren bir belgeyi imzalamaları için çağırttı. Kendimizi mahkûm eden böyle bir belgeyi tabii olarak imzalayamazdık. Yunan komutan, büyük bir hiddet gösterdi ve ilan etti: 'Eğer imzalamazsanız, hepinizi geçen seferki gibi hapsedeceğim ve sonra, neye mal olursa olsun, imzalatmak için zor kullanacağım.' Zavallı Türklerin, Yunanlıların gaddarlığı karşısında başlarını önlerine eğmekten başka yapabilecekleri bir şey yoktu. Yunanlılar, adı geçen belgeyi imzalamak için yirmi dört saat süre tanıdılar. Ertesi gün, hatırı sayılır miktarda Müslüman imzaladı. Çünkü Yunanlılar onlara, ziraat işlerinde yardım yapacakları konusunda güvence vermişlerdi. Halkın bir kısmına da zor kullanarak imzalatıldılar. Geriye kalanlardan bir kısmı da, bu mecburiyetten kurtulmak için gizlendiler veya kurnazlık yaptılar. Bu tarz hareketler sadece Kasaba'da yapılmadı; Salihli, Alaşehir, Ahmetli ve bütün Yunan işgal bölgeleri ve oralarda yaşayan Müslüman halk da bizimle aynı şartlarda bulunuyorlar.

Sizden, adaleti sağlayacak kişi olarak şikâyetlerimizi dikkate almanızı rica ediyoruz. Görüldüğü gibi size, bir halkın, milletine ve devletine ihanet olduğu inkâr edilemez bir belgeyi imzalamaya nasıl zorlandığını anlattık. Haksızlık ve merhametsizlik Yunanlıların işgal ettikleri yerlerde yaptıkları tek iş oldu. İç kısımlarda bulunan zavallı köylüler daha fazla acı çektiler, yük hayvanlarını bile muhafaza edemediler. Bütün büyük ve küçükbaş hayvanlar Yunanistan'a götürüldü. Bütün bu kötülüklerden sonra, Müslüman halk bir de, görüldüğü gibi, devletlerine ve kendilerine karşı olan bir belgeyi imzalamaya zorlandılar.

Sayın Temsilci; anlattığım her şeyin ve yaşadığımız felaketlerin gerçek olduğunu size ispatlayabilirim. Yunanlıların amacı, yukarıda anlattığım bir belgeyi Müslümanların elinden kapmak ve Londra Konferansı'na takdim

etmekti. Böyle bir belgeyle, Yunan istekleri ve Müslümanların onlardan memnun oldukları teyit edilecekti.

Beyefendi, adaletin sağlanması için yanımızda yer almanızı ve bizimle ilgilenmenizi Müslüman halk adına istirham ederim."¹²

Yunan işgalinin halka verdiği sıkıntıyı sonraki yıl gönderilen telgraflar da görmek mümkündür. 4 Mart 1922'de İzmir İtalya Temsilcisi Kont Carlo Senni'den İstanbul İtalyan Büyükelçisine gönderilen telgrafta şunlar yazılmıştır: "Özel Yunan birliklerinin, iç bölgelerdeki Türk köylerinde sistemli bir şekilde katliam yaptıkları ittifakla tespit edilmiştir. İki hafta önce Karatepe köyünde, çocuk ve kadınların da bulunduğu halk, camiye doldurulduktan sonra ateşe verilmiştir. Benzer katliamlar Ödemiş-Alaşehir bölgelerinde de yapılmıştır."¹³

Senni; 18 Temmuz 1922'de Yunan mezalimi hakkında uzun bir rapor göndermiştir. Bu raporun Saruhan sancağıyla ilgili kısmı özetle aşağıdadır:

a. Rum çeteleri, Ermeni çeteleriyle işbirliği yapmaktadır. Bu çeteler özellikle Menemen-Turgutlu-Akhisar bölgelerinde faaliyet göstermektedirler.

b. Alaşehir ve civarında yaşayan Müslüman halk sık sık sınırsız acılara maruz kalmakta ve sistemli bir şekilde cebir ve şiddetle karşılaşmaktadırlar. Mesela bu insanların bütün hayvan ve malları haksız bir mahkeme kararıyla müsadere edilmiştir. Yunan subayları bütün Türk köylerini dolaşarak gasp yapıyor ve halka zarar veriyorlar.

c. Haziran'ın ilk haftasında Ermeni-Rum çeteleri, Akhisar'a 8 Kilometre uzaklıktaki Yumru'da iki değirmenciye, değirmenlerinde; Akhisar'a 5 Kilometre uzaklıktaki Çağlak Boğazı'nda bir erkek ve bir kadını ve Akhisar'a 12 kilometre uzaklıktaki Gökçe Ahmet köyünde iki erkeği öldürmüşlerdir.

d. Mayıs'ta bir Rum-Ermeni çetesi Akhisar'a 10 Kilometre mesafedeki Sazoba'da, aralarında kadınların da bulunduğu on kadar kişiyi öldürmüşlerdir.

e. Başka bir çete; 6 Haziran'da Menemen yakınındaki Yanık ve 9 Haziran'da Yund Dağı'ndaki Karakuzu'da da katliam yapmışlar ve oralardan 50.000 Türk Lirasını gasp etmişlerdir.

f. Sard civarındaki Ilıca'nın dört köyü yakıldıktan sonra yağmalanmıştır.¹⁴

b. Saruhan Sancağında Kuvâ-yı Milliye

Mondros Mütarekesi'nden sonra Anadolu'nun dört bir koldan haksız yere işgale uğraması Türkleri, silahlı direnişe yöneltmiştir. Özellikle İzmir'in; yüzlerce yıl Türk hâkimiyetinde yaşayan Yunanlılar tarafından kanlı bir şekilde

¹² Çelebi 1998, s.11-12.

¹³ ASDMAE-AIT., B.246-4.

¹⁴ ASDMAE-AIT., B.246-6.

işgali silahlı direniş düşüncesinin etkinliğini artırmasına yol açtı. Batı Anadolu'da İzmir'in işgaline ve Güneydoğu Anadolu'da Fransız işgallerine karşı oluşturulan Kuvâ-yı Milliye birlikleri; Anadolu insanının Avrupa devletlerinin hakkında verdiği haksız kararlara karşı bir tepkisiydi. Anadolu Türklüğünün bağımsız ve özgür yaşama isteğini ifade eden bir ruhun ifadesi olan Kuvâ-yı Milliye, düzenli ordu kurulmasına kadar geçen zaman zarfında Yunan ve Fransızların ellerini kollarını sallayarak ve hiç bir tepki ile karşılaşmadan Anadolu içlerine ilerlemelerine engel olmak suretiyle Türk milletinin ölüm kalım savaşında çok önemli bir görevi yerine getirdi.

Batı Anadolu'da Yunan işgallerine karşı oluşturulan Kuvâ-yı Milliye birliklerinin önemli bir kısmı İtalyan işgal bölgelerinde faaliyet gösterdikleri için, İtalyanlar bu birlikleri yakından takip etmişlerdir. Kuvâ-yı Milli'ye birlikleri için çoğunlukla "Türk Çeteleri" (le bande turche) deyimi kullanılmışsa da, yer yer "Milliyetçi Çeteler" (le bande nazionaliste) de kullanılmıştır. Bunların yanı sıra, "Mustafa Kemal'in Kuvvetleri" (Forze di Mustafa Kemal) ve "Düzensiz Çeteler" (bande irregolari) tâbirleri de kullanılmıştır. İtalyan belgelerine göre; "Sivil halka yapılan Yunan zulmüne tepki olarak kurulan Kuvâ-yı Milli'ye birliklerinin öncelikli amacı, Yunanistan tarafından işgal edilen bölgeleri kurtarmaktır."¹⁵

İtalyan belgelerinde, Saruhan sancağında Yunanlılara karşı silahlı direnişin, İzmir'in işgalinden hemen sonra başladığını görüyoruz. Daha 18 Mayıs 1919'da Duilio'dan Denizcilik Bakanlığı'na gönderilen telgrafta; "Manisa, Soma ve Alaşehir'de Türklerin çeteler kurdukları" yazılmıştır. İzmir İtalya Konsolosu Mario Indelli 26 Mayıs 1919 günü Manisa'nın işgalini Dışişleri Bakanlığı'na bildirirken, "Pek çok Türkün, Manisa'yı terk ederek direnişe geçmek için daha uygun şartlara sahip olan iç bölgelere kaçtıklarını"¹⁶ eklemiştir.

Sonraki aylarda gönderilen yazılarda¹⁷ da Kuvâ-yı Milliye'nin mahiyeti ve sayısı konusunda bilgiler verilmiştir. 22 Haziran 1919 tarihli bir belgede Türklerin; Bergama-Soma-Akhisar-Salihli-Alaşehir-Saray-Denizli hattında 25 bin kişiden meydana gelen direniş örgütü meydana getirdiği ifade edilmiştir. 17 Temmuz 1919'da gönderilen yazıya göre; Manisa ve civarında Türklerin direnişi nedeniyle durumları gittikçe kötüleştiği için Yunan komutan, endişeyle acilen üç alay daha asker gönderilmesini istemiştir. 14 Ağustos 1919 tarihli bir belge, Türklerin, 12 Ağustos günü Arpalı-Papazlı arasında 15 bin kişilik bir kuvvetle Yunanlılara karşı hücumla geçtiklerini haber veriyordu.

¹⁵ Çelebi 2002, s.174.

¹⁶ ASDMAE-AP., 1919-1930, Turchia, B., 1644-7738.

¹⁷ USSME., E3-7/3.

İtalyan belgeleri sonraki tarihte de Türklerle Yunanlılar arasındaki çatışmaların seyri hakkında bilgiler vermiştir. 25 Ekim 1919 akşamı Türkler Kasaba civarında başlattıkları taarruzun sonunda, 20 kadar ölü ve birkaç esir veren Yunanlılar geri çekilmek zorunda kalmışlardır.¹⁸ 27 Aralık 1919 tarihli belgeye göre Türkler, 20 Aralık günü Ahmetli civarında, bir Yunan levazım takımını yakalayıp tevkif etmeyi başardılar.¹⁹ 19 Ocak 1919'da Kuvâ-yı Milliye birlikleri, Manisa cephesinde ve bilhassa Ahmetli ve Urganlı köyleri yakınında Yunanlılara karşı taarruza geçmişler, bu çatışmalarda yaralanan yüz kadar Yunan askeri İzmir'e getirilmiştir.²⁰ Yaralı Yunan askerlerinin İzmir'e taşınmasına ay sonuna kadar devam edilmiştir.

III- İşgal Bölgelerinin Tahliyesi

İtalya; Milli Mücadele önderleri tarafından diğer İtilaf Devletleri'nden farklı bir şekilde değerlendirilmiştir. Anadolu'da geniş bir bölgeyi işgal etmiş olmasına rağmen Türklerle, kendi menfaati için de olsa, diplomatik ve askeri yardımı esirgemediği için "dost" olarak görülen İtalya, savaşın gelişimini de endişeyle takip etmiştir. Çünkü her ne kadar savaş cephelerinde Yunanlılara karşı yapılmışsa da amaç, işgal altındaki Anadolu topraklarını kurtarmak olduğu için İtalya'ya karşı da yapılmıştır. İç politikadaki gelişmeler ve Türklerin başarılı bir savaş yürütmesi sebebiyle İtalyanlar Nisan 1922'de Menderes Bölgesi'ndeki işgal kuvvetlerini geriye çektiler. Bu; Anadolu üzerindeki menfaatlerinden vaz geçtikleri veya Anadolu'daki Türk-Yunan savaşını daha az önemsedikleri anlamına gelmemelidir.

26 Ağustos 1922 sabahı başlayan Türk taarruzu İtalyanlar tarafından günü gününe takip edilmiştir. Yunanlılar; işgal ederken yaptıkları mezalimi geri çekilirken de yapmışlardır. Ek olarak da, Türklerle harap edilmiş bir vatan bırakmak için fırsat bulabildikleri her yeri yakmışlardır. İzmir'den 6 Eylül 1922'de Deniz Subayı Viscardi'den Denizcilik Bakanlığı'na ve İstanbul'daki Levant Filo Komutanlığı'na, Manisa yakınındaki Alaşehir ve köylerinin, Türklerin önünden düzensiz bir şekilde kaçan Yunanlılar tarafından yakıldığı²¹ bildirilmiştir. Nitekim ertesi gün, 7 Eylülde İtalya Konsolosu Kont Carlo Senni de İstanbul İtalya Büyükelçiliği'ne gönderdiği bir telgrafta Salihli, Turgutlu ve Manisa ile buraları bağlı bütün köylerin, İzmir'e doğru kaçmakta olan Yunanlılar tarafından yakıldığını²² yazmıştır.

---

¹⁸ USSME., E3-7/3.

¹⁹ USSME., E3-7/3.

²⁰ USSME., E3-26/5.

²¹ ASDMAE-AP., 1919-1930, B., 1677-7813.

²² USSME, E3-38/1.

Sonuç

Manisa'nın da içinde bulunduğu Saruhan sancağındaki Yunan işgali hakkında Türk araştırmacılar tarafından yeterince inceleme yapılmıştır. Ne var ki, son zamanlarda uluslararası ilişkilerde meydana gelen bir takım gelişmelerin ve ülkemizde bazı kesimlerin tarihimizin hamasi edebiyata dönüştüğünü iddia etmelerinin etkisiyle, yerli araştırmaların sübjektif olabileceği gibi bir kuşkunun meydana gelmesine yol açtı. İş öyle bir noktaya geldi ki, Türkler, vatanlarını savunmak için yaptıkları bir savaşta ve haklı oldukları pek çok konuda bile suçlanmaya başladılar.

Anadolu'da 1919-1922 arasında yaşananların bütün yönleriyle anlaşılması ve gerçeğin ortaya çıkmasında ve ön yargılı bazı yabancıların iddialarını geçersiz kılmakta, tarafsız yabancı kaynakların büyük bir önemi vardır. İtilaf Devletleri'nden birisi olmanın yanı sıra; Anadolu'da geniş bir bölgeyi işgal etmiş ve İzmir'in Yunanlılar tarafından işgaline karşı çıkmış olan İtalyan kaynakları gerçeğin ortaya çıkmasında önemli bir yere sahiptir. Metinde de örneklerini gördüğümüz gibi, İtalyanlar, Yunanlılara karşı olumsuz duygular taşımalarına rağmen, haklarını teslim etmek gerekir ki, işin içine hukuk, adalet, eşitlik gibi kavramlar girince pekâlâ objektif ve son derece sorumlu davranabilmişlerdir.

Dipnotlarda birkaç örneğini verdiğimiz olayların sadece İtalyan kaynaklarında geçmediği, bunların Türk kaynaklarınca da teyit edildiğini gördük. Bu durumu şu şekilde yorumlamak mümkündür: Türk kaynaklarında yer alan olayların İtalyan belgelerince de desteklenmiş olması, bu olayların doğruluk derecesini artırmaktadır. Anadolu'da 1919-1922 arasında yaşananların tam olarak ve bütün yönleriyle incelenmesinde, dönemin tarafları olan başta Yunan olmak üzere, İngiliz, Fransız ve İtalyan kaynaklarının çok önemli olduğu bir gerçektir. Bu nedenle, incelediğimiz İtalyan belgelerinin; Saruhan Sancağındaki Yunan işgalinin, daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacağına inanıyoruz.

KAYNAKLAR

a. Arşivler

- ASDMAE-AP: *Archivio Storico Diplomatico Ministero degli Affari Esteri*, Affari Politici,
ASDMAE-AIT: *Archivio Storico Diplomatico Ministero degli Affari Esteri*, Ambasciata
d'Italia in Turchia
ASDMAE-CP: *Archivio Storico Diplomatico Ministero degli Affari Esteri* Conferenza
della Pace,
USSME: *Ufficio Storico dello Stato Maggiore dell'Esercito*.

b. Kitap ve Makaleler

- Bilgi 2008 Nejdet Bilgi, *İstiklâl Yolunda Bestekâr Bir Müftü Ahmet Âlim Efendi*, Manisa Belediyesi Kültür Yayınları.
Çelebi 1998 Mevlüt Çelebi, "İşgal Döneminde Manisa ve Turgutlu'dan İzmir İtalyan Temsilciliğine Gönderilen İki Mektup", *Manisa*, Sayı:16, s.10-20.
Çelebi 2002 Mevlüt Çelebi, *Millî Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını.
Çelebi 2010 Mevlüt Çelebi, *İtalyan Arşiv Belgelerinde Anadolu'da Yunan Mezalimi (1919-1922) Greek Massacre in Anatolia on Italian Archives Documents (1919-1922)*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını.
Ergül 1991 Teoman Ergül, *Kurtuluş Savaşı'nda Manisa*, İzmir.
Köklü 1998 H. Nusret Köklü, *Manisa, İşgalden Kurtuluşa*, İzmir Akademi Kitabevi.